

RIKSFÖRBUNDET •
Attention

**Välkommen till grundkurs om
neuropsykiatriska funktionsnedsättningar**

Anki Sandberg, april 2021

Riksförbundet Attention

- En intresseorganisation för personer med (NPF)
- Har 15 000 medlemmar i 60 lokala föreningar
- Vi driver på utvecklingen och sprider kunskap
- Samlar personer med diagnos, anhöriga, yrkesverksamma och andra intresserade

Attention arbetar för

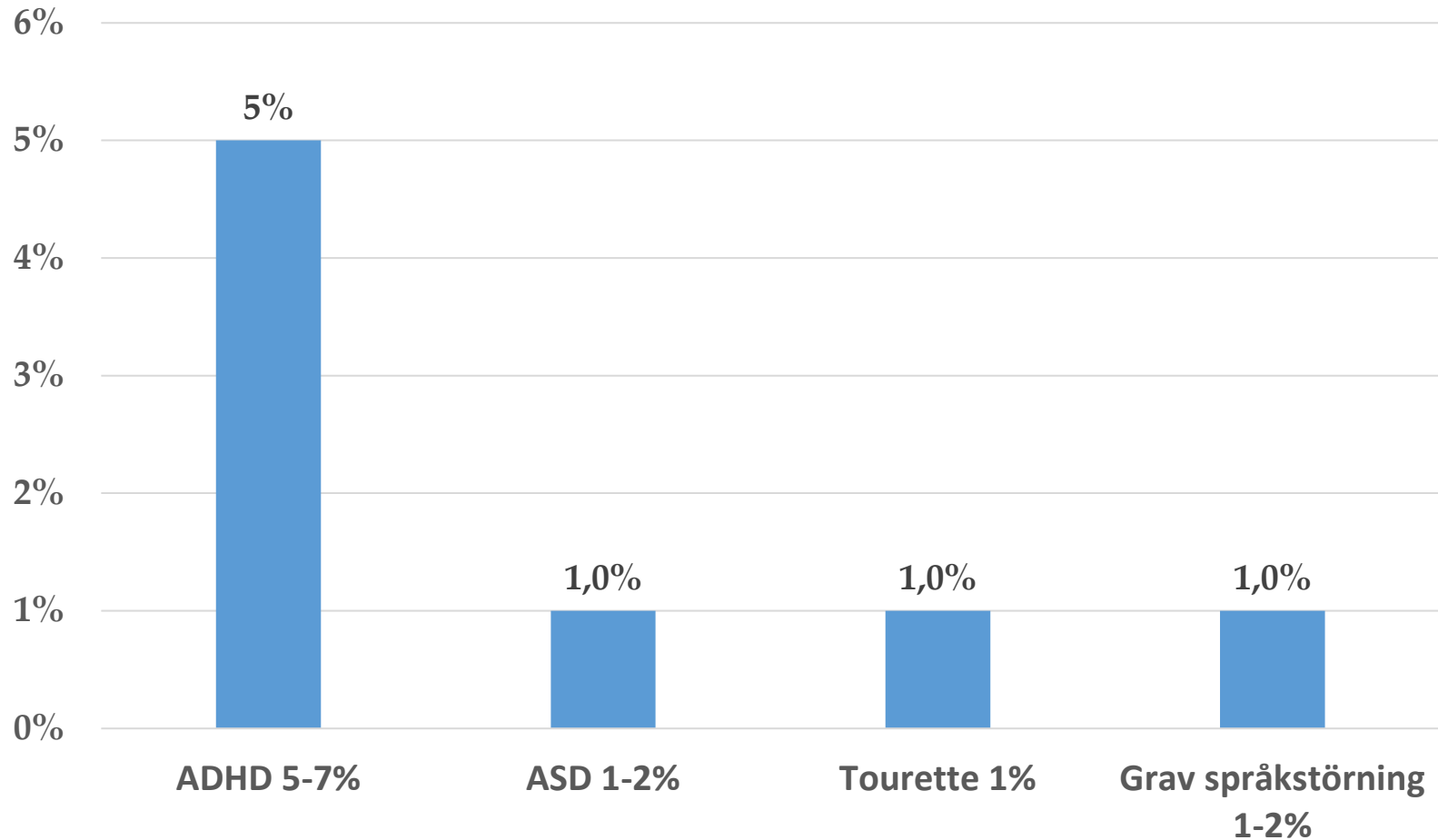
- Att människor med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar (NPF) ska få anpassad hjälp och stöd
- Att vård och stöd ska ha hög kvalitet och vara evidensbaserad
- Att kunskap från experter ska nå ut, via media, på vår webb och i vår tidning
- Att skapa möten och aktiviteter för medlemmarna

Vi går igenom:

- Neuropsykiatriska funktionsnedsättningar – vad är det?
- Hur vanligt är det?
- Vanliga tilläggsproblem
- Orsaker – arv eller miljö?
- Könsskillnader
- Svårigheter och konsekvenser
- Behandling och samhällets stöd
- Bemötande och förhållningssätt

Hur vanligt är NPF?

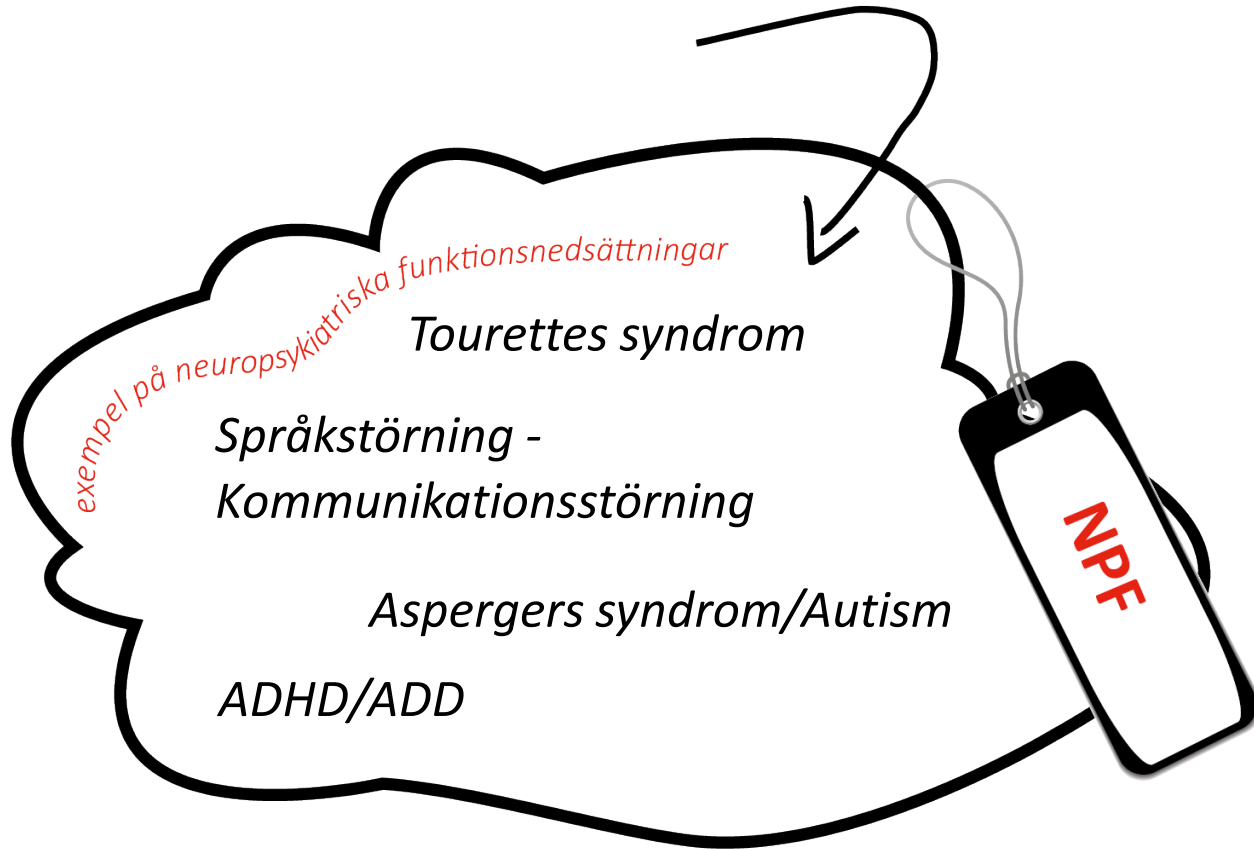

Kunskap gör skillnad!

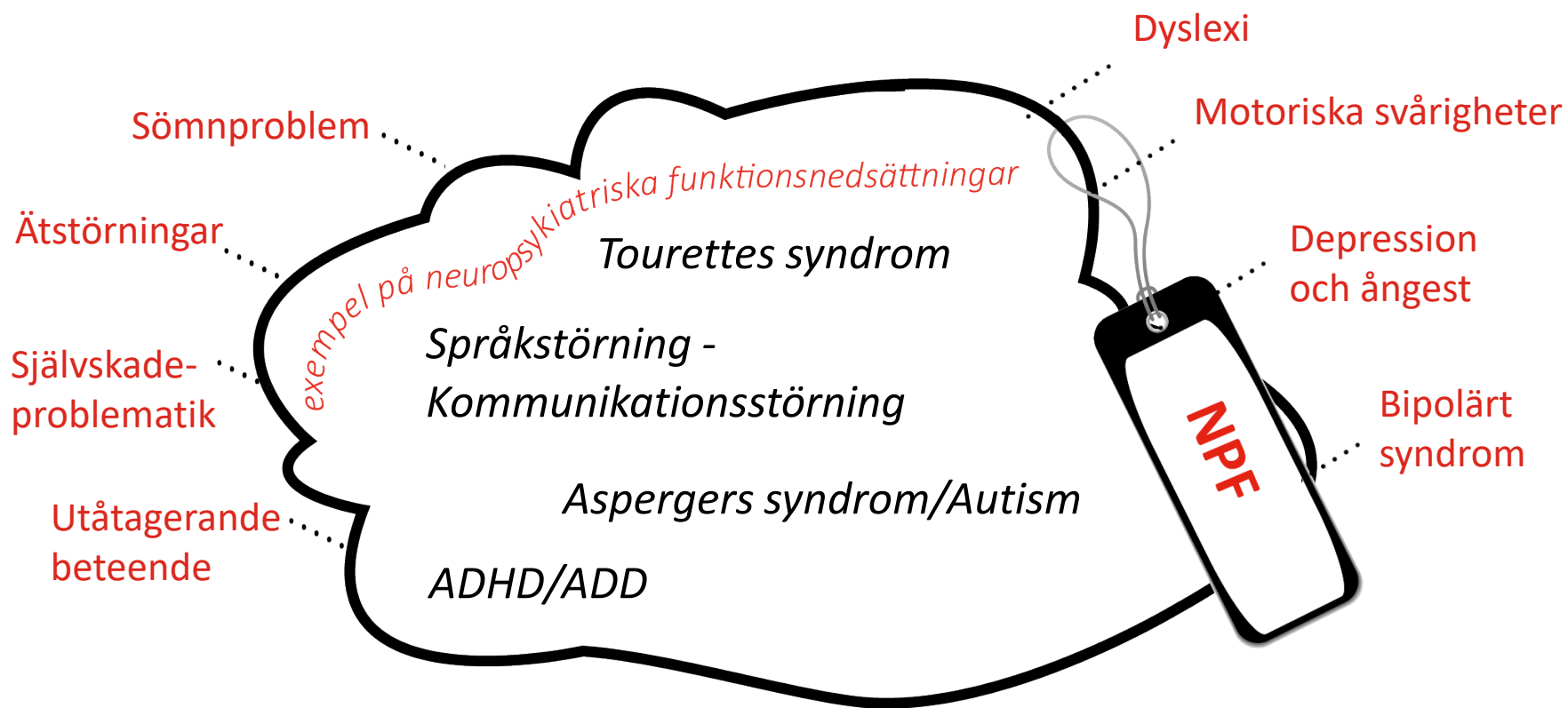
Både för den som ska GE hjälp och stöd och för den som ska TA EMOT.

Det behövs ett kunskapslyft för att ALLA ska kunna fungera i samhället.

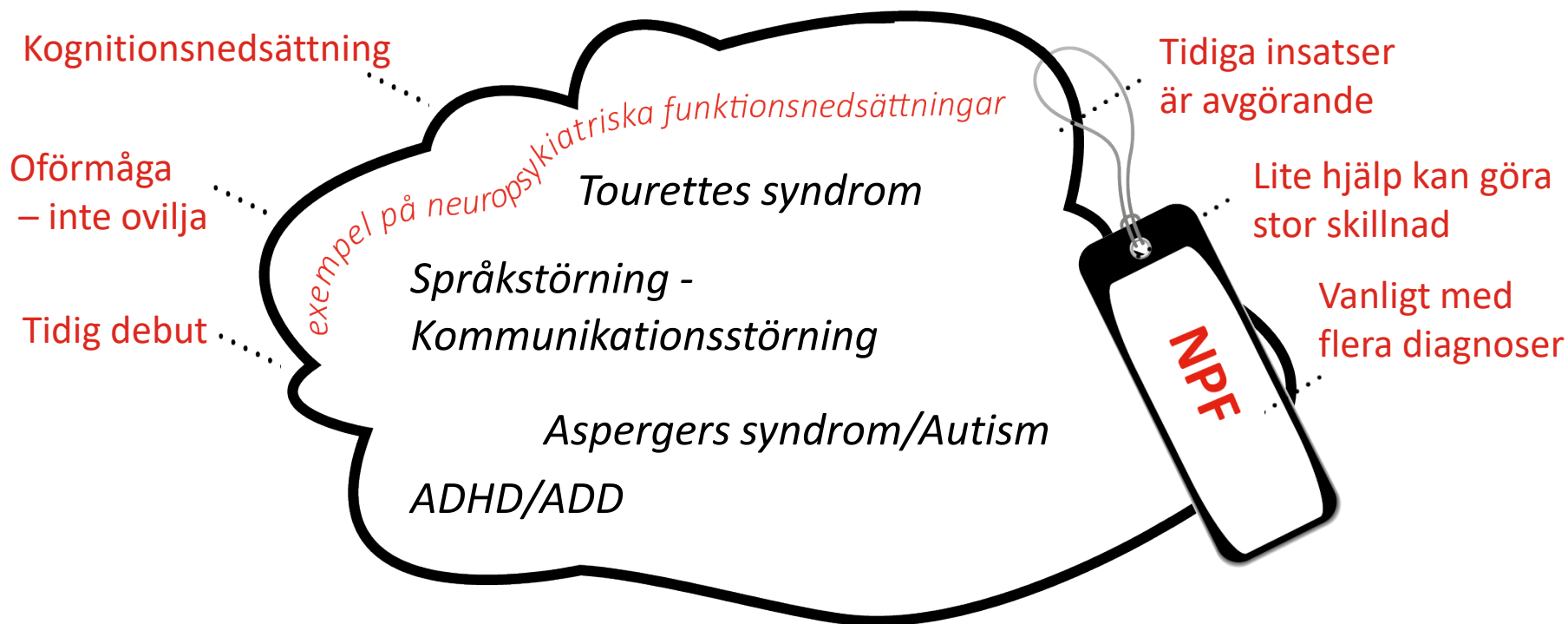
NPF är ett samlingsbegrepp

Det är också vanligt med andra symtom

Gemensamma drag

Arv och miljö

- NPF är funktionsnedsättningar - inte ett livsval
- De är biologiskt grundade och beror på att vissa av hjärnans funktioner fungerar annorlunda än för andra
- Dålig uppväxt orsakar inte NPF
- Oftast inte en superkraft, men kan i rätt miljö vara det
- De är ärftliga i lite olika grad, särskilt ADHD
- Personer med NPF får ofta kämpa i motvind genom hela sitt liv, de kan inte välja att bete sig annorlunda.

Diagnostisering NPF-diagnoser

Diagnoserna utreds av flera olika yrkeskategorier, diagnoskriterierna ska uppfyllas och symptomen visat sig tidigt i livet. *Två system:*

ICD-11 (International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems), WHO för en enhetlig för statistik.

DSM-5 (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders). En handbok för psykiatrin, som innehåller standarddiagnoser för psykiatriska sjukdomstillstånd.

Hur utreder man?

- Ett team utreder för att förklara de svårigheter som en person har som påtagligt försämrar funktionsförmågan.
- Det finns inget enskilt test, blodprov, eller hjärnröntgen, som med säkerhet kan fastställa en psykiatrisk diagnos.
- Skapar förståelse hos individen själv och omgivningen. Användas för planering av stöd- och behandlingsinsatser.
- Utredningen kan få olika utformning och omfattning beroende på hur komplex problembilden är.

Diagnosens betydelse

- En diagnos hjälper en person att förstå mer om orsaken till sina svårigheterna och hur de påverkar en
- Leder till att problemet tas på allvar
- Upplevs av många vuxna som en upprättelse
- Öppnar dörrar för rätt hjälp, stöd och behandling
- Diagnosen kan göra det möjligt att hitta vägar att bemästra eller komma runt det som hindrar en.

Även ett skydd mot överkrav!

NPF – lätt att missförstå

- Osynliga funktionsnedsättningar
- Svårigheter med sådant som är ”enkelt” för andra
- Bryter mot normer – sticker ut
- Stora skillnader på individnivå

Att satsa på kunskap om NPF är därför viktigt!

ADHD (prevalens ca 5-7 %)

Tre former av ADHD:

Kärnsymtom; Hyperaktivitet-impulsivitet-ouppmärksamhet

- Ouppmärksamhet (ADD)
- Hyperaktivitet – impulsivitet
- Kombinerad form

Gradering: lindrig, medelsvår, svår

Exempel på svårigheter ADHD

Uppmärksamhetssvårigheter

Koncentrationssvårigheter, slarv, glömska, lättstörd, fort uttråkad och svårt att slutföra tråkiga måsten.

Impulsivitet

Svårkontrollerade känsloreaktioner, svårt att lyssna och svårt med ostrukturerade situationer som kräver reflektion och eftertanke.

Överaktivitet

Svårt att reglera aktivitetsnivån för låg eller för hög. Överaktivitet hos barn ofta fysisk, hos vuxna rastlöshet och sömnproblem.

Men styrkor finns också!!

Svårigheter ADD

- Saknar motor – behöver hjälp att komma igång
- Lättstörd – andras prat tröttande.
- Svårt att finna motivation
- Tappar tråden – drömmer sig bort
- Begränsat arbetsminne
- Svårt med omställning

ADHD oftast ingen superkraft

Registerdata visar att vuxna med adhd som grupp har en sämre hälsa, en sämre ekonomi och riskerar sämre levnadsförhållanden jämfört med kontrollgruppen.

Socialstyrelsens 2019

Tjejer-kvinnor med ADHD

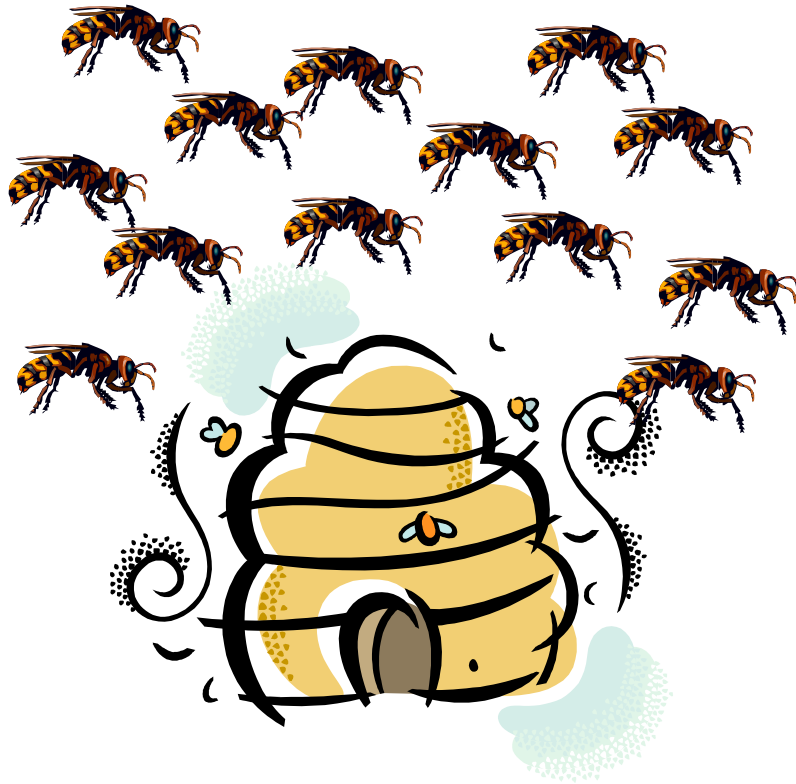
- Svårupptäckta! Varför?
- Delvis andra symtom
- Kriterier baserade på pojkar
- Ökande skolproblem i högstadiet
- Stress, ont i magen, huvudvärk vanligt
- Trassliga kompisrelationer

Ökade risker vid adhd

KILLAR	TJEJER	BÅDA
Avbruten skolgång	Mobbing	Arbetslöshet
Missbruk	Rökning	Olyckor
Kriminalitet	Tidiga graviditeter	Separationer
Våldsbeteende	Sexuell utsatthet	Depression
	Utbrändhet	Dålig ekonomi
	Ätstörning	Socialt utanförskap
	Självskaдебeteende	Suicid

HOT ELLER MÖJLIGHET?

- Tänker och gör annorlunda
- Behöver omväxling/spänning
  - Svårt med slentrian
- Låg motivation för tråkiga ”måsten”
- Kort uthållighet – svårt nå långsiktiga mål
- Motivationen styrs av nuet

Behandling

Minska symtom, höja funktionsnivån och främja egenmakt

Bäst effekt ger s.k. multimodal behandling kombinerar psykosociala och pedagogiska insatser med medicin

- Utbildning och rådgivning
- Anpassningar och kognitivt stöd
- Läkemedelsbehandling bra för många

Goda levnadsvanor bra för hälsan; Omega-3, rätt kost, träning, sömn o. dyl.

Läs mer <https://vardochinsats.se/adhd/>

AST Autismspektrumtillstånd (prevalens 2%)

Ett samlingsbegrepp för olika diagnoser;
Aspergers syndrom, autismliknande
tillstånd, atypisk autism m.fl.

Graderas efter:

- Kräver mycket omfattande stöd
- Kräver omfattande stöd
- Kräver stöd

Annorlunda samspel

- Social ömsesidighet - svårt att närma sig andra
- Icke-verbal kommunikation – avvikelser i ögonkontakt och kroppsspråk
- Svårt att tolka sociala signaler och förstå avsikten i andra människors beteenden.
- Utveckla och bevara relationer – svårigheter i att trivas och anpassa sig i olika sociala sammanhang, få vänner

Begränsade beteenden och intressen

Till exempel:

- Svårigheter i kontakten med andra människor
- Bristande motorik
- Svårt för förändringar
- Kan hamna i tvingande rutiner eller ritualer
- Specialintressen, som kan tas till vara
- Över- eller underkänslighet för sinnesintryck

Tjejer-kvinnor med ASD

- Imitation och kompensation - härmar andra som är socialt duktiga.
- "Hänger på" en grupp" - kan se ut som att de är med i gemenskapen.
- Utsatthet – emotionellt, socialt och sexuellt
- Senare mognad
- Inte alltid ett specialintresse
- Reagerar inåt i tyst ångest

Tourettes syndrom

- Tics, upprepade reflexliknande rörelser som blinkningar, ryckningar och grimaser.
- Vokala tips ovanliga.
- TS ofta kombinerat med andra neuropsykiatriska funktionsnedsättningar.
- Pauser och en förstående omgivning underlättar.

Många med Tourette utvecklar egna strategier för att hantera sina tics.

Språkstörning

- En långsam språkutveckling
- Svårigheter att lära sig nya ord
- Svårt att göra sig förstådd, även för närstående
- Begränsad språkanvändning
- Nedsatt språkförståelse
- Växer för många bort men kan kvarstå hela livet

Kognitiv funktionsnedsättning

Påverkar perceptionen.

- Hur vi människor tolkar/bearbetar/filtrerar sinnesintryck och yttre stimuli
- Planera, organisera
- Vara flexibel i tanken
- Förstå hur andra tänker
- Se helhet och sammanhang
- Abstrakt tänkande

Exekutiva svårigheter

Samlande namn styr allt målinriktat beteende, exempelvis:

- Förmåga att planera.
- Förmåga att hejda sina (oönskade) handlingar.
- Anpassningsförmåga.

Exekutiva svårigheter kan göra det svårt att:

- Sätta upp och arbeta mot mål.
- Planera och organisera.
- Ta egna initiativ.
- Utvärdera det man själv har gjort.
- Vara flexibel vid problemlösning.

Stress och NPF

Stress vanligare vid NPF

Klart samband stress & NPF-svårigheter *

60-70% har depression eller ångest

Känslig för intryck

Utmattnig vid långvarig stress

Sänkt livskvalitet

* Hirvikoski & Blomqvist
2015; Sharpley m fl. 2016

NPF – funktionshinder?

Avgörs av:

- Den egna förmågan - omgivningens krav
- Högre krav = svårare fungera

NPF-paradoxen:

- Synliga konsekvenser - osynliga svårigheter

Vad ska kompenseras?

- Svårigheter att följa mallar och regler
- Impulsivitet, handlar först och tänker sedan
- Annat sätt att tänka
- Gamla misslyckanden påverkar
- Lätt att hamna i konflikter med andra
- Svårt med auktoriteter
- Svårt att ta andras perspektiv

Tänk på NPF-paradoxen!!

Konsekvenser i skolan

För många barn och unga med adhd är skolgången en stor utmaning.

- Redan i förskolan kan barnen ha svårt att finna sig till rätta.
- Skolans krav brukar vara svåra att klara av. Beror både på stökig miljö, stora grupper och brist på individuellt stöd.
- Många går ut utan fullständiga betyg och har svårt att komma vidare i högre studier eller arbete.

Konsekvenser arbetslivet

37 % av personer med NPF hade en sysselsättning ("Situationen på arbetsmarknaden för personer med funktionsnedsättning" 2014, SCB)

40 % av männen och 36 % av kvinnorna med ADHD hade ett arbete ("Konsekvenser för vuxna med diagnosen ADHD" Socialstyrelsen 2019)

Bemötande - förhållningsätt

- Kunskap och förståelse gör skillnad
- Ingen har valt sin funktionsnedsättning
- Acceptans och empati skapar trygghet
- Individuellt bemötande – ingen är sin diagnos
- Sök samarbete med personen själv
- Enkla anpassningar kan göra stor skillnad
- Viktigast av allt skapa TYDLIGHET
- Kommunicera enkelt och konkret

Bemötande, forts.

- Realistiska krav och förväntningar
- Hjälپ personen att få erfarenheter av att lyckas
- Bygg på det som fungerar
- Uppmuntra och ta tillvara personens starka sidor
- Visa din uppskattning
- Ge tydlig, direkt och återkommande feedback
- Avgränsa och bryt ner uppgifter i delar eller steg

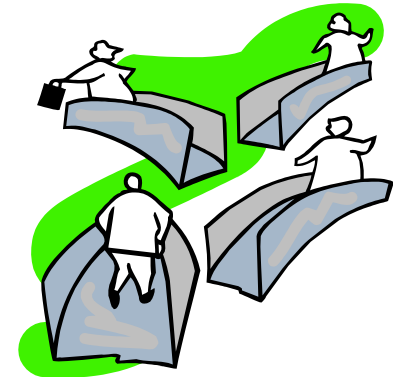
Individanpassa

- Ingenting passar alla
- Skaffa kunskap om just den person saken gäller
- Samla information från personen och närstående
- Starka sidor, intressen, egen motivation svårigheter?
- Har du träffat en person med NPF så har du träffat EN person.

Utgångspunkter

- Alla behöver leva i en fungerande vardag med delaktighet i samhällsgemenskapen.
- Arbete eller studier viktiga hälsofaktorer.
- Stöd från flera olika instanser krävs ofta, det är lätt att hamna mellan stolarna.
- Ingen har ett helhetsansvar.
- Stora skillnader mellan olika mellan olika individer.

Checklista - anpassningar

- Skapa förutsägbarhet
- Struktur och ramar – håll på dem
- Var rak och konkret
- Undvik oskrivna regler
- Utgå från individens motivation och intresse
- Flexibilitet, plan B när det du tänkt inte fungerar
- Ta hänsyn till energi/ork

Checklista – anpassningar, forts.

- Visualisera
- Täta avstämningar
- Dela upp arbete/uppgifter i små steg
- Ordning och reda – var sak på sin plats
- Se över den yttre miljön – rensa från intryck
- Använd hjälpmedel, nu oftast digitala

Mer information:
www.attention.se

Tack för ditt deltagande!

Vi erbjuder både öppna kurser och uppdragsutbildningar

kansliet@attention.se

anki.sandberg@attention.se

www.attention-utbildning.se